

Boeren vs. Albion

Een 'jongensboek' over de Boerenoorlog

De Boerenoorlog van Martin Bossenbroek vertelt het verhaal van de Tweede Boerenoorlog (1899-1902) in Zuid-Afrika op een beeldende wijze. Hij laat zien wat de Nederlandse inbreng was in deze oorlog en volgt drie kleurrijke hoofdpersonen. Voor redacteur Ger van der Drift is het alsof hij een jongensboek leest.

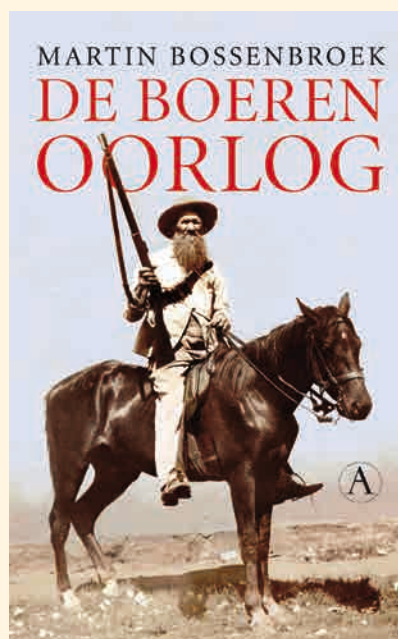
Het zal al bijna een halve eeuw geleden zijn. Als jongetje van een jaar of tien logeerde ik bij een oom en tante in de Achterhoek. Hoewel ik me niet vaak verveelde, kon zo'n zomer-vakantie, zelfs daar, soms oneindig lang duren. En zo gebeurde het dat mijn oom mij op een ochtend een stapeltje boeken toeschoof dat er op het eerste gezicht niet echt appetijtelijk uitzag. Bovendien steeg er een muffe lucht uit op, die ik later associeerde met de winkels van De Slegte. Misschien dat ik om die reden daar nooit graag kwam. In ieder geval leek mij de aangeboden lectuur geen oplossing voor de dag die zich nog eindeloos voor mij uitstreckte. Maar dat bleek een vergissing. Toen ik mij uiteindelijk toch aan de vijf delen waagde, kon ik niet meer stoppen met lezen. De avonturen van Louis Wessels en Blikoortje trokken mij de Boerenoorlog in en lieten mij niet meer los, al moet ik bekennen dat deel vier al een stuk stroever las en ik deel vijf nooit heb uitgekregen. Dat lag niet aan de schrijver. Louwrens Penning had een meesterlijke hand in het mengen van feit en fictie. Punt was alleen dat in het voorlaatste deel de strijd tegen de Engelsen een stuk moeilijker begon te lopen en dat is niet prettig lezen wanneer je allang partij hebt gekozen. Dat gold helemaal voor het laatste deel dat zich

afspeelt in de interneringskampen – of moeten we zeggen concentratiekampen? – waarvan de Engelsen de twijfelachtige eer toekomt die te hebben uitgevonden.

Boer War revisited

In grote lijnen overkwam mij hetzelfde bij het lezen van het bekroonde boek van Martin Bossenbroek: het was een soort *Boer War revisited*. Zij het dat de auteur wel een eigen programma heeft. Hij wil vooral duidelijk maken welke rol de oorlog heeft gespeeld in de Nederlandse samenleving van rond de eeuwwisseling. Tot dan toe werden de Boeren hier beschouwd als verre achterneven die door hun vreemde opvattingen en gewoontes tot de achterlijke tak van de familie behoorden. Maar door hun dappere strijd tegen het onoverwinnelijk geachte Albion waren zij opeens weer volwaardige leden van *Neerlands stam*. Het bezoek van president Paul Kruger aan ons land – tot twee keer toe – kan hier gelden als exemplarisch. De ontvangst van 'Oom Paul' bracht een ongekend enthousiasme teweeg die alle zuilen en lagen van Nederland verenigde. De gelijktijdige successen in Zuid-Afrika en Indië (Atjeh!) gaven de Nederlanders weer het idee tot een grote mogendheid te behoren. Zij het maar voor even.

De *Boer War revisited* dus. Net als

De Boerenoorlog

Martin Bossenbroek

613 blz., € 24,95 | Athenaeum-Polak & Van Genneep, Amsterdam 2012

Penning heeft Bossenbroek een duidelijke dieldeling aangebracht, waarbij niet zozeer het verloop van de oorlog bepalend is, maar de drie personen van wie het perspectief op de strijd wordt gevolgd. Dat zijn achtereenvolgens de Nederlandse jurist Willem Leyds, die zich door Paul Kruger liet verleiden tot een ambtelijke carrière in de Boerenrepubliek Transvaal en het uiteindelijk schopte tot een functie die je het beste kunt zien als een combi- ➤

Ger van der Drift is redacteur van Kleio.

Paul Kruger, president van de Zuid-Afrikaanse Republiek bij inauguratie in 1898. De komst van 'Oom Paul' naar ons land bracht een ongekend enthousiasme teweeg die alle zuilen en lagen van Nederland verenigde.

Rechts: Winston Churchill in Zuid-Afrika, een krantenfoto uit *The Black and White Budget*. Het onderschrift bij de foto was: 'Ontsnapt! Aankomst van Mr. Winston Churchill in Durban vanuit Pretoria'. Churchill was journalist en werd in 1899 gevangen genomen door Boersoldaten, maar hij wist te ontsnappen uit zijn gevangenis.

natie van minister van Buitenlandse zaken en minister-president. Verder volgens is daar Winston Churchill, heden ten dage meer bekend als de Britse oorlogsleider, maar toentertijd in het oorlogsgebied actief, in de breedste zin van het woord, als correspondent van *The Morning Star*. En de rij wordt gesloten door Deney Reitz, de Boerencommando die de strijd meemaakte toen die allang was verzand in een uitzichtloze en wanhopige guerrilla. Elk van

hen strijdend voor de goede zaak en ieder voor zich overtuigd van het eigen morele gelijk en – in dit boek niet onbelangrijk – de erflaters van een schat aan informatie in de vorm van dagboeken, brieven, reportages, herinneringen en bespiegelingen. En Bossenbroek heeft deze schat weten te gebruiken als grondstof voor een prachtig boek dat bij vlagen leest als een jongensboek.

Goudaders

Dat geldt wellicht nog niet voor het eerste gedeelte waarin we Willem Leyds volgen in zijn desperate pogingen zich de Engelsen van het lijf te houden. Na de Grote Trek (1835-1837) en de annexatie van Natal, waren ten noordoosten van de Kaapkolonie twee onafhankelijke Boerenrepublieken ontstaan, namelijk de Oranje-Vrijstaat en Transvaal (officieel de Zuid-Afrikaanse Republiek geheten). Waarschijnlijk waren deze staatjes met rust gelaten als niet bij de Witwatersrand enorme goudaders werden gevonden. Binnen de kortste keren ontstond op deze plek een stad van een omvang die de Boeren nog niet hadden gezien; Johannesburg telde al gauw meer dan honderdduizend inwoners. En dat waren nou niet het type immigranten waarop de steil-calvinistische Boeren zaten te wachten. De meesten van hen waren Engelse staatsburgers (de zogenaamde

Uitlanders) die in tegenstelling tot de Boeren, weinig ophadden met God en gebod. Bovendien weigerde de Transvaalse regering hen als gelijkwaardige burgers te behandelen. De *casus belli* voor Engeland, dat al een tijdje met gretige ogen naar de enorme goud- en diamantvoorraden keek, was snel gevonden. Een jongensboek dus. Als het dan toch zo moet heten, gaat dat vooral op voor het tweede gedeelte. Enerzijds omdat Churchill, wiens avonturen als *embedded* journalist de spannendste bladzijden van het boek opleveren, nu prominent in beeld komt. Anderzijds omdat te zien is dat de Boeren hun mannetje stonden en de Engelsen enkele vernederende nederlagen toe-

'Johannesburg telde al gauw meer dan honderdduizend inwoners. En dat waren nou niet het type immigranten waarop de steil-calvinistische Boeren zaten te wachten'

brachten. Zij waren tot de tanden toe voorzien van het modernste wapentuig (onder andere de fameuze 'rookloze Mausers'), kenden het terrein op hun duimpje, waren uiterst mobiel en in het begin nog in de meerderheid. Al hadden ze wel vreemde gewoonten: strategische beslissingen van de commandanten werden eerst uitgebreid besproken door Jan Soldaat en zo nodig weggestemd. Bovendien diende natuurlijk de Dag des Heeren te worden geheiligd hetgeen onder andere betekende dat er op zondag geen artilleriebeschietingen waren. En aangezien de Engelsen, hoewel minder Bijbelvast, zich ook redelijk netjes gedroegen, kan men spreken van een *gentleman's war*.

Bittereinders

Dat begrip is niet meer van toepassing op de derde fase, waarin de oorlog was ontwaard in een *sale guerre*. Weliswaar kregen de *Khaki's* door hun overmacht veel meer greep op de situatie en gaven veel Boeren zich gewonnen (de zogenaamde *hensoppers*), maar een kleine, fanatieke minderheid (de *bittereinders*)

vocht door en vormde voor de Engelsen steeds meer een *pain in the ass*, al was het alleen maar door de enorme financiële aderlating die de zich voortslepende strijd betekende voor de Britse schatkist. Londen besloot toen tot de tactiek van de 'verschroeide aarde'. Boerderijen werden verbrand, oogst en vee vernietigd en vrouwen en kinderen

opgesloten in interneringskampen. In totaal kwamen in deze 'concentratiekampen' meer dan 27 duizend bewoners om het leven. Niet door bewuste vernietiging, maar wel door een onvoorstelbare vorm van verwaarlozing waarvan vooral de kinderen het slachtoffer werden. Daarom is de vergelijking met de nazi-kampen ongepast; eerder dringt zich de overeenkomst op met de jappenkampen in Nederlands-Indië. Uiteindelijk was de militaire overwinning aan Engeland, de morele aan de Boeren, maar de volledige nederlaag is, in elk opzicht, voor de zwarte en gekleurde bevolking van Zuid-Afrika.

Britse artillerie tijdens de Boerenoorlog. Een batterij houwitsers is onderweg naar Maddox Hill om picrinezuur (een explosief) naar het kamp van de Boeren te schieten. ca. 1900.
Daaronder: Boeren-vrouwen en -kinderen in een Brits concentratiekamp tijdens de Boerenoorlog, ca. 1901. In deze kampen kwamen meer dan 27 duizend mensen om het leven.

'Een kleine, fanatieke minderheid (de bittereinders) vocht door en vormde voor de Engelsen steeds meer een *pain in the ass*'

Bossenbroek heeft een fantastisch boek geschreven. En dat geldt niet alleen voor de inhoud. Zijn stijl is subliem en vooral onderhoudend, en dat is knap voor een boek van meer dan zeshonderd bladzijden. En elke bladzijde bevat wel een prachtig beeldhouwde volzin. Ik vind het jammer voor mijn dorpsgenoot Jan Brokken, maar Bossenbroek heeft de Libris Geschiedenis Prijs volkomen terecht in de wacht gesleept. ■

Kaart van Witwatersrand in Transvaal. Hier werden grote goudaders gevonden, wat veel Engelse goudzoekers aantrok.

